

Q. D. B. V. J.
DISPUTATIO ETHICA
DE
**ACTIONE
MORALI,**

Quam
Sub PRÆSIDIO

M. CHRISTIANI Röhrenseens/
Fautoris & Præceptoris sui longè meritissimi,
publico eruditorum examini
submittit
AUCTOR ET RESPONDENS
NICOLAUS MATTHIÆ,
Curslacensis Saxo.

In Auditorio Minori horis matutinis
Ad diem XV. Martii.

WITTEBERGÆ,
Typis FRIEDRICI WILHELCMI FINCELII,
Anno M DC LXV.

a. XCVII. 40.

Coll. diss. A
97, 40

V I R I S

Admodum Reverendis, Clarissimis atq;
Doctissimis,

D N. MICHAELI Johansen /

D N. M. JACOBO Müllern /

D N. M. JOHANNI Müllern /

Pastoribus Ecclesiarum in Chersonesis Gam-

brivicis vigilantissimis,

ut &

D N. CASPARO Wringern /

Ecclesia, qvæ Bergerdorffia est, Pastor Primario, Dominis Me-
cœnatibus, fautoribus atq; avunculo, æviternūm colendis
τῶσαν τῶσις ἐυκλητίας ἐπίποιαν !

Miraturos vos credo, MECOENATES, qvòd, cùm pleriq; Theoreticis
initiò disciplinis nobile impendant tempus, ego contrà, non habità
confuetudinis ratione, alteram Philosophia partem, practicam nempe de-
libandam mibi proposuerim. Verùm, admirationi remedium ut fiat, scia-
tis velim, nō paucis, & iis gravib; de causis me mibi hoc, qvicq; id est mo-
ris vēdicāsse. Et meo quodammodo jure, ut opinor. Etenim, licet à jucundâ
rerum contemplatione alienus non sim adeò, ut tractationem ejusdem le-
ve qvid putem; id tamen studi unicè, ut, cognitâ ex parte Theoriâ, rerum
agendarum notitiâ imbuerer. Qvæ mibi qvog; caussa fuit, cur & lectioni-
bus publicè audiendis, & disputationibus privatim habendis non, nisi pre-
cipuò avocatus negotiò, me subtraxerim. Id, ut ne obscurum foret, ingenii periculô
factò, Ethicum tractavi thema, tractatumq; eruditis ventilandum commisi, nefas
ratus, si, cùm cæteri publicè disputando suam prodiderint indolem, ignororum mo-
re obscuris latebris certarem. Vobis autem Fautores honorandi, primum bunc
studiorum Academicorum fætum justâ de caussâ consecrandum censui. Qvare, ac-
cipite, & serenè accipite munus, exiguum illud quidem, si ex dignitate spectetur
sua, at, si ex animo offerentis, maximum. Valete, Mecœnates, & favete.

Vestrarum Claritat.

addictissimus

NICOLAUS MATTHIÆ, Auctor Respondens.

Vamvis non sit, qvod qvis neget, suam
mereri laudem, qvi in cognoscendis rerum caussis, aliisq;
Philosophiae principiis operam collocant & industriam;
eos tamen, qvi cæteris, & iis ad nudam contemplationem specta-
tibus, posthabit, ipsis hominum actionibus examinandis ætatis
floreū dedicandum statuerunt, doctorum reprehēsionem incur-
suros, existimabit nemo. Ego, cùm à cæteris rebus satis tenuiter
instructus, tum vel ipsâ materię gravitate edoct⁹, licet nō eò pro-
gressus sim insolentiæ, ut, ingenioli viribus ad thema aliquod
pertractandum collatis, laudabile qvid emersurum arbitrer; in
damno tamen mihi deputatum iri non credo, si mecum habita-
tur, imbellesq; qvid valeant humeri, qvid ferre recusent, peri-
clitatus, nonnihil de actione, moralem qvam vocamus, ver-
borum faciam, eq; cōpiosâ copiosarum rerum messe, pauca, &
ea mihi usui futura feligam. Faxit liberum illud agens, DEUS
ter opt. max. ut de actione actur⁹ morali, feliciter agam, ac bene!

II. Vocabulorum ambiguitatem, fœcundissimam errorum
geniticem, in morâ esse sæpius, qvò minus, qvem sibi præfixit,
scopum attingere qvis possit, est, qvod confiteamur omnes. Ne
verò animum jamjam ad ipsam rei tractationem appulsurg⁹, meō
cum periculō errorum immergar λαθυρίθω, operæ pretium
me facturum puto, si in ipsô, ut ajunt, limine removenda remo-
veam, statimq; missis verborum ambagibus, qvâ de re sim differ-
turus, indicem. Nolo proinde accipi actionis vocem (1) *in sensu generalissimo*, qvatenus qvodvis potentiaæ activæ exercitium de-
notat, & à qvovis animante, seu rationali seu irrationali, imò ab
ipsô Entium Ente proficiscitur; nec (2) *eō in sensu*, qvō Metaphy-
sici uti consueverunt, ad denotandum summum genus passioni cō-
tradistinctum, formam np. fluentem ab agente in subiectam ma-
teriam; nec (3) *in sensu Juridico*, qvatenus à Jureperitis usurpatur
de actionibus legibus experiendis vel processu forensi; nec (4) *in sensu Physico*, qvo C.N. in se invicem agere dicuntur, & v. g. me-
diante generatione, aliud sibi simile producere; sed (5) *in sensu Ethico*, ut designet operationem, non qvamvis illam qvidem; sed

mediante intellectu & voluntate productam; qvemadmodum
hoc ipsum, si penitus aliquantulum rimari velimus, adjectus ter-
minus, *Moralis*, uberrimè explicat. Hic enim non coactam ali-
qam actionem, sed actionem à liberâ hominis voluntate effectivè
dependentem, rectæq; rationi vel obseqvi vel resistere aptam na-
tam designat. Neq; verò sermo est de *actionibus interioribus*, qvæ
per se & immediatè ab ipsâ voluntate elicuntur, atq; in eâdem,
ceu actus ejus vitales, recipiuntur; sed de exterioribus, qvæ in
fensus, & publicam incurunt lucem, & ab internis voluntatis
liberæ, ac prædeliberati intellectus actibus proximè oriuntur.
Priores enim *principia* dicendæ potius A. M. qvam ipsæ morales
actiones, unde & consequenter laudem ac vituperium admittunt
boni aut mali saltem principii, non actionis moralis. Ultimò de-
niq; differentiam qvandam agnoscimus inter *actiones morales &*
civiles, sicuti è subsequentibus manifestum fiet.

III. Expeditâ ὀμωνυμίᾳ fallaciâ, id mihi negotii potissimum
dari credo, ut, qvot modis cōsiderari possit actus humanus, qvo-
dammodo explicem. Priscorum aut Philosophorum autoritati
locum relicturus in duplice eosdem pono differentiâ, & dico, o-
mnem actum cōsiderari posse (α) *in esse naturæ*, prout præcisè est
qvædam Entitas, triplicem in rerum naturâ obtinens rationem,
actionis videlicet, passionis & qualitatis, (β) *in esse moris* qvando
nimirum ita concipitur, ut à voluntate liberâ fit, & per rationem
est, ut ita dicam, regulabilis, in quo genere considerato ad essen-
tiam ejus pertinent *circumstantiae*, tanq; essentialia ejus prin-
cipia & caussæ, qvæ eum *in esse moris* per se constituunt.

IV. Cùm verò non sim nescius, magnam omnino vim ma-
gnumq; momentum positum esse in observatō retum proponen-
darum ordine; & omne nostrum studium, actiones & labores
ad certum aliquem finem collata, eò perfectiora fore, qvò pro-
pius ad eum, qvem sibi proposuere, portum accèdunt; ab eodem
temerè & cum emolumenti dispendio non sum discessurus, sed,
qvoad ejus fieri potest, methodicè progressurus, ita qvidem, ut
investigatâ A. M. ratione quidditativâ, affectiones qvoq; ejusdem
& adjuncta, & si qvæ alia sunt declaranda, declarem.

V. *Causas* proinde qvod concernit, *efficienti* primas adscribo

par-

partes; *Animā* autē rationalem statui rectè efficiētem A.M. caussam extra controvēsiam est. Modò enim præmonui, de iis actionibus sermonem mihi futurum, qvæ hominī, qvatenus homo, sunt propriae. Qvoniam itaq; homo per rationalem animam est homo, ecce alii principio adsignanda erit efficiendi moralium actionū vis, qvām animæ ratione præditæ? Ea verò curationiſſ judicio opus disquisitio habet, cuinam potentiarum rationalis animæ vendicanda veniat ratio efficiendi moralem actum? Ac pro intellectu qvidem haud pauci decertant, iis cum maximè moti rationibus, qvod voluntas nunquam feratur in incognitum, sed intellectus operâ necessariò indigeat, qvi objectum eidem offerat, formalem bonitatis rationem in eo ostendat, media ad obtinendum finem idonea & sufficientia, subministret, ac de illorum habitudine ferat judicium, & deniq; voluntatem ipsam suō modō determinet. Verum enim verò, qvamvis hæc omnia, si cum grano salis accipiantur, sano sensu concedere possim, inde tamen neutrivam inferri potest, intellectum esse veram & adæqvatam efficiendarum moralium actionum caussam. Largimur facile hæc munia intellectu, qvibus in voluntatis fungitur usum, & ea propter ejus concursum ad voluntatis actus eliciendos ipsimet antecedenter ac presuppositivè reqvirimus, efficientem verò, ac primò causalem influxum ei denegamus. Sed nec determinari ab intellectu voluntas dicitur rectè, nisi id intelligas non *quoad exercitium actus* sed ejusdem specificationem, de qvā tamen mihi hic non est sermo; actum determinationem capias *promotione aliquā voluntatis*, concurrendo ad ejus actus non effectivè; sed modò finaliter. Id qvòd calculo suō confirmat Thomas I. 2. quæſt. 9. articul. 1. sequentibus verbis: *Non eodem modō voluntas movetur ab intellectu, & à se ipsa; sed ab intellectu qvidem movetur secundum rationem objecti, à seipsa verò quantum ad exercitium actus, secundum rationem finis.*

VI. Innuimus modò, qvòd *voluntas* seipsam *quoad exercitium* actus moveat: qvā motione tangit quoq; non saltem potestias sibi subjectas, sed ipsam etiam intelligendi facultatem, *quoad exercitium*. Unde seqvitur, qvòd proxima A.M. caussa efficiens meritò statuatur. Nam qvoniam, *nullo interveniente alio*, movet huma-

manæ animæ vires ad executionem actus, proximè utiq; cum effectu cohæret, qvod de ratione est causæ efficientis proximæ; Porrò qvoniā aq; latè cum effectu patet hæc causa, sufficiens qvoq; & adæqvata rectè censebitur. Quadrant hūc, qvæ Vazquez. habet Tom. 1. in l. 2. S. Thom. Disp. 36. c. 3. n. 14. Quoties proxima aliqua cauſa ita completa eſt, ut ei respondeat integrè effectus secundum omnem rationem, fruſtra addimus, imò nego addere possemus nō tam aliquam cauſam qvæ ad integratam effectus concurrat. Subſumit deinde de voluntate, qvippe qvæ ſufficienter intra ſe ipsam conſtituatur ad eliciendum actum, ſine concursu efficiente intellectiōnis.

VII. Qvâ verò ratione voluntas influxum ſuum in producendis moralibus actibus præſtet, uberiore declaratiōne egeret, ſi modò chartarum anguſtia, &, qvæ reſtat, dicendorum copia, id pateretur. Nos ſupponimus diſtinctionem actuum voluntatis in eliciti & imperatōrum, ex qvibus priorum qvidam ſunt circaſi-nes, ut voluntas, intentio & fruitio; qvidam verò circa media ut conſensus, electio, & uſus: posteriorum autē nonnulli profiſcuntur ab intelligendi potentia, aliqvi ab anima ſenſitivā, ejusq; cum primis appetitu ac loco motivā facultate, quo ad actus ejus ſimpliciter tales. Ac ſicuti actus eliciti à Voluntate proximè, vitaliter, & immediatè per ſeipſam producuntur, & in ipsā recipiuntur; ita imperati me-diatè ab ipsā vel imperium, potentiis exequentibus, utut ineqvali-ter, factum, operā & ministeriō earum procedunt, nec à Volun-tate recipiuntur. Sed eā in facultate, à qvâ proximè profiſcun-tur, manent. Et qvoniā Voluntas, qvæ una eſt potentia, duas obtinet facultates, alteram qvâ voluntariè, alteram qvâ liberè o-peratur, utraq; facultas involvit, qvando efficiens moralium actuum ſtatuitur cauſa. Prior quidem propterea qvia opus eſt, ut actus humani ab internō principio prodeant, & præviā finis ali-qvâ cognitione ad actum deducantur. Posterior autem, ut indiffe-rentia ad agendum & non agendum in iis deprehendatur, in quo ipſo funda-mentum moralitatis vertitur. Nam ab eā facultate, qvâ homo voluntariè agere dicitur, necessitatis modus neutriq; excluditur, cùm tamen actiones noſtræ non capiant moralitatis laudem, niſi liberè à nobis fiant, altera qvoq; facultas requiritur, qvâ

quâ liberè voluntas operatur. Enim verò actiones nostras laus ac
vituperium consequi solet, prout eadem rectæ rationi consonæ aut
difformes producuntur. Qvà verò ratione id locum haberet, si li-
bertate destituerentur? Nam agentibus, qvæ necessariis adstrin-
guntur actionibus, ut operari aliter, ac à naturâ suâ desciscere ne-
queant, frustra præscribitur agendi regula, insulsè laus ac vitu-
perium admetit.

VIII. Causam efficientem excipit *finis*, qvem A. M. compe-
tere neminem, nisi fungum in capite gestet pro cerebrô, inficias
iturum arbitror. Etenim, cum omne, qvod agit, non temerario
qvodam agat modo; sed certum agendi agnoscat finem, homi-
nem reliqvorū animalium principem, fine susq; deq; habito, o-
perari, qvis diceret? Finis igitur, ob qvem operatur moraliter ho-
mo, est vel *ultimus*, vel *subordinatus*; *Ille in honestate & practicâ*
consistit felicitate, qvæ utut pro varietate ingenii modò in volu-
ptate, modò in honore, in divitiis modò aut virtutis habitu collo-
cetur; justè tamen si æstimetur, nihil est aliud, qvàm operatio se-
cundum virtutem optimam, & perfectissimam in vitâ perfectâ
instituta; hic pro cuiusq; intentione multiplex esse potest, qvan-
doq; videm qvodlibet agens in particulari peculiarem suæ actio-
nis habeat finem.

IX. Restat, ut de materia non nihil addam, qvam propriè di-
ctam A. M. non esse adscribendam extra omnem dubitationis a-
leam est positum. Ut tamen id, qvod res est, dicam, competit iis-
dem (1) *materia in quâ*, seu *subjectum*, & est ipsâ *voluntas, non ex-*
cluso penitus appetitum (2) *Materia circa quam*, qvam *omne agibile*
propriè dictum, qvod moralitatis esse capax potest, facio, circa
qvod voluntas *prosecutivo* versatur *actu*, si *bonum* est, sive jam sit
reveratale, sive *male* saltem *videatur*; *aversativo* autem si *mali* ra-
tionem habet. Voluntatem enim modò in *laxâ significatione*
capimus, prout tam *velle*, qvàm *nolle* complectitur.

X. Sed meum jam erit dispicere, qvid A. M. *humaniforma*
sit, sive qvid eum in esse Moris constituat. Ubi vel *maximè circa*
controversiæ statum notari velim, (1) sermonem mihi non esse
de *moralitate objectivâ* ipsi objecto inhabitante, adeoq; omne id,
cui inest A. M. *objectum designante*, ita qvidem, ut nihil aliud,
qvàm

quām radicalem fundamēntalem, cum reclaratione inferat conve-
nientiam; sed de moralitatem formalis, eā scilicet, quā in ipsō actu te-
perta, ipsius moraliter reddit moralem, hoc est, cum regulā vel
convenientē, vel ab eā exorbitantem: (2) me non querere, de fun-
damento & conditione ad A.M. prærequisitā; sed de ipsā internā &
constitutivā earundem ratione, quæ per modum intrinsecæ forme,
tām agens, quām actum in genere moris collocat. (3) Prænotari
velim essentialia ad completam moralitatem reqvista, qvorum Mo-
ralistæ quatuor ponunt: (1) ut sit Entitas realis, (2) libertas & po-
tentia liberè eliciens, (3) ratio estimativa honestatis aut in honestatic
seu conscientia, (4) objectum à ratione honestum aut in honestum, bo-
num vel malum estimatum; (4) Teneatur vera formalis rationis de-
finitio, quæ reqvirit id, ut sine eā res nec esse, nec concipi, nec ab aliis
distingui posse. Hæc si probè fuerint, observata, de re propositā ju-
dicium ferre non adeò difficile erit.

XI. Qvibus ita stantibus dico, tō liberum seu libertatem non
absolvere intrinsecam & constitutivam A.M. rationem. Ea enim præ-
ter indifferentiam in agendo non importat judicativam hone-
statis aut in honestatis rationem, ut adeò, positā libertate pona-
tur eqvidem agendi indifferentia, non verò insimul ratio moralita-
tis. Et qvamvis actus liber atq; moralis in homine realiter non
differant; in formalitatem conceptu aliquid diversitatis alunt: Id
qvod vel ex eō clarum est, qvia actuum moralium species relati-
onem ad Regulam inferunt, unde necessum est, relationem hanc
etiam in A.M. ut sic reperiri, cum omne id, de qvō communiter
participant species, à genere proficiscatur. Quid? qvod per liber-
tatem morales actus ab aliis non sufficienter distingvantur. Civiles
utiq; actiones, qvorum in civili vitâ usus præcipuus est, ut exerce-
re opificia, liberæ uti q; sunt, nec tamen propriè morales dicun-
tur, cum in se ac præcisè spectatæ moraliter nec bonæ nec ma-
læ sint.

XII. Neq; etiam affirmare ausim, Voluntarium A.M. rationem
formalem constituere, ex hac ratione, qvia licet vel maximè volun-
tarium ponatur, actio tamen humana non statim moralis erit.
Moralitas certè pro fundamento semper presupponit libertatem
in agendō, voluntarium verò, qvā tale, cum libertate destituatur,
nullo

nullo modo A. M. fundamentum, nendum formalem rationem absolvere potest, qvemadmodum hoc ipsum, collata voluntarii & moralitatis definitione, luce meridianâ clarus erit. Omnes férme Philosophi in declarandô eodem in hanc cunt sententiam, qvòd à principio intrinsecō cum cognitione progrediatur. Hinc videre licet, duo eidem inesse requisita, primò quidem, ut gaudeat principio internō; deinde, ut actum antecedat cognitio finis aliarum per circumstantiarum; Moralitatis verò longè alia est ratio, ut propter quæ intrinsecè & formaliter ad certam aliquam ordinatur regulam. Manifestò igitur collendum, voluntarium, qvà voluntarium, non esse de constituendâ A. M. formalis ratione.

XIII. *Johannes Poncius, Scotista, in cursu Philos. Tr. Eth. Disp. 2. qvæst. 6. conclus. 2.* formalem A. M. rationem ponit in ordine vel formalis vel fundamentali ad existimationem laudis aut vituperii, seu ad ipsam laudem vel vituperium. Sed fallitur, non enim attendit, qvòd bonitas & malitia demum sit fundamentum, cui superstruitur deniq; laus & vituperium, ut proprietas quædam externa A. M. qvæ bonitatem & malitiam earum inseqvitur. Hinc patet adeò, qvòd A. M. esse suum habeat, citra ordinem ad laudem vel vituperium, & qvòd conceptibus integris differant. Quid? qvòd morales actus per ordinem ad laudem vel vituperium non sufficienter ab aliis distingvantur. Theoretici habitus & artes mechanicae non minus laudis ac vituperii sunt capaces, qvos tamē in eptè satis in classem moralium actionum referas. Ac ipse quidem hujus sententiæ auctor animadvertisit, existimationem laudis aut vituperii insufficientem esse ad A. M. in suâ essentiâ constitutum, unde addit eidem requisitum aliquod, tendentiam nempe in bonum honestum, aut malum in honestum; sed vix meliori, qvā ante, successu. Nam si ea ipsa tendentia aliquid dicit potentia in trinsecæ in subjecto, sicut tendentia ad centrum in gravibus est talis interna facultas descendendi deorsum, tūm sciendum est, qvòd inquiram hīc formalitatem A. M. ut sic considerati, qui speciales actus boni vel mali differentias non magis includere potest, qvā animal in præcisione spectatum rationalitatem & irrationalitatem. Et in qvæstione, quidnam formalem A. M. abstracte considerari rationem absolvat, non acquiescit curiosa mens in tendentiæ ad bonum vel malum assignatione; sed inquirit ultius, unde, & per quod tendentia illa in honestum aut in honestum A.

B

M, con-

*M. cōveniat. Hic quæstio ultimò in eā resolvitur responsione, qvōd
eam habeat per ordinem ad regulam rectitudinis. Omne enim bonū,
vel malū, per ordinē ad regulam aliquā bonū vel malū cōstimatur.*

XIV. Et hæc dicta velim de eo, qvōd A. M. formaliter non
est; jam, ut, qvid sit, declarem, ordinis postulabit ratio. Cum Phi-
losophis igitur, non omnibus quidem illis, sed doctis juxta ac au-
toritate valentibus, concludendum erit, *formalem actionis mora-
lis rationē in ordine ad Regulam rectitudinis esse positam*. Suprà dictū
est, in producendis moralib⁹ actibus voluntatem operari liberè,
ac adeò ad bonitatem vel malitiam non esse determinatam, a-
ptam tamen ad eam pro lubitu recipiendam. Hinc, qvoniam in
se ipsā bonitatem non habet, & deflectere ad malum potest, sæpè
etiam actu illud amplectitur, opus utiq; normā & regulā habet,
qvæ dirigat eam in actionibus suis, & ostendat, qvid malum & fu-
giendum, qvid bonum itidem, & faciendum: cum qvā si *convenit*
*actus, bonus atq; laudabilis; si disconvenit, malus atq; culpabilis de-
nominatur*. Cum itaq; A. M. bonus inferat convenientiam cum
regulā suā; malus autem dissontantiam ab eā dicat, ac ita *ut ergo*
formaliter ac intrinsecè respectum vel conformitatis, vel difformitatis
ad Regulam involvat; seqvitur indè, qvōd A. M. præcisè considerati,
nt à bono & malo abstrahit, formalem rationem non absolvat
aliud, qvām *respectus, ordo, sive relatio ad regulam*. Et hoc ipsum
est id, qvō sine A. M. in se spectatus, nec esse, nec concipi, nec di-
stingvi ab aliis potest. Tolle hunc respectum ab A. M. *genemtum*
consideratō, & eādem operā bonam & malam actionem auferes.
Nam si actio moralis in genere non dicit respectum ad regulam,
qvā actus bonus convenientiæ relationem, malus disconvenien-
tiæ respectum ad regulam importare potest? Atq; respectus ille
non est purum putum *Ens rationis*, cùm, nobis ne cogitantibus qui-
dem, in reipsā sit fundatus; nec nuda qvædam, sive *transcentalis*,
sive *prædicamentalis relatio*, qvæ aliás secundūm esse dicitur; sed est
relatio qvædam κατὰ λέξιν, seu secundūm dici, cùm totum ejus esse
non absolvatur r̄o referri ad aliud, sed secundariò saltem respectū
ad aliud inferat; primariò autē *absoluti qvid ponat*, regulam vide-
licet, cui superadditur deinde respectus cōgruentiæ vel dissonan-
tiæ actūs ad regulam, qvæ primariō connotatō est posterior.

XV. Hoc jam firmō stare talō videtur, qvōd A. M. formaliter
importet respectum ad Regulam. Unde verō arcessenda sit regula
illig.

illa, non æquè expeditum judicatu est. Multi regulam hanc quæ, runt in lege ac voluntate divinâ, non pauci injure naturali, ac rectâ ratione. De quorum opinionibus quid habendum sit, breviter nūc declarabo. Initio autē præmoneo, me neutiqvam inquirere (1) ex- erinsecam moralitatis normam & regulam, sed internam, (2) non remotam & mediatam; sed proximam & immediatam, (3) non partia- lem & inadæquatam; sed totalem & adæquatam. Jam quod attinet divinam legem, ea vel eterna est, vel in tempore revelata. Prior est mensura seu summaratio in divinâ mente ab eterno concepta, de mundi regendi modô, & dirigendi omnes actus creaturarum, definiente B. Meisnero 2. de L. L. quest. 1. Posterior est eterna & immota sapientia, & regula justitiae, hominibus per Mosen patefacta, & à Christo reperi- ta, omnium nostrorum actionum perfectam sanctitatem & obedi- tiam erga DEum & proximum requirens, & contraria prohibens, &c. Utng, eqvidem potest dici regula remota & extrinseca A. M. non autem proxima & intrinseca. Est n. extra hominem constituta, nec voluntati humanæ, tanqyam normato, homogenea quod tamen ad mensuram proximam oppidò requiritur. Idem ferme haben- dum de Voluntate divinâ: nam & ea extra hominem est, diversęq; nature à dirigendo.

XVI. Remanet itaqve ultima sententia, quod regula rectitu- dinis A. M. sit recta ratio, s. rectum rationis judicium. Nam ad ejus indolem atqve ingenium proximè & immediate exigitur omnis bonitas atqve malitia moralis, requisita quoqve normæ in re- spectu ad A. M. huic exactè conveniunt. (1) n. est notior normato, quod nemo facilè vocabit in dubium (2) est homogenea eidem & proportionata, cùm intra ipsum hominem sit & ab intellectivâ ejus potetiâ oriatur (3) est infallibilis & certa, ut prolixè illud probat Hornei. lib. 2. Eth. cap 2. (4) est una & indivisibilis, ita ut eidem nihil addi aut demi possit. Ceterum recta ratio nō dicitur ipsa rationa- lis anima, aut ejus intelligendi facultas. Regula n. debet esse infalli- bilis, intellectus a. multis saepe erroribus est obnoxius; sed rectum rationis judicium, ac practicum illud, quod ex principiis practicis est deductum, uno verbo, jus naturale. Nec n. inter hæc duo dif- ferentia patet, cùm utrumqve principia practica suggerat, quæ actum moralem honestum præcipiunt, turpem prohibit. Quod si hujus normæ, hominum mentibus insitæ, ultimum principium atqve originem indagare libeat, ad sanctitatem arg. justitiam

divinam est cōfugiendū. Hæc enim est princeps illa ac independens Regula, abs quā humana illa est producta. Qvæ sicuti in se immutabilis est; ita divinam hanc suam naturam non alii debet, quām prototypo suo.

XVII. His rectè perceptis, & eō, qvo par est, modo accomodatis, de suppeditandâ aliquā A.M. definitione, non est, qvōd laborem: suā enim sponte qvodammodo succurrere videtur. Est autem *Actio moralis*, qvæ à voluntate liberè intimata per potentias exequentes in re agibili cum ordine ad Regulam rectitudinis producitur, felicitatis gratiā.

XVIII. Expositum hactenus fuit, qvænam sint A.M. *causæ*, & qværatio quidditatīva; reliquum est, ut secundūm methodum mihi delectam, de bonitate & malitiae, tanqva in essentialibus affectionibus A.M. intrinsecè in sequentibus, qvantā possum brevitate, differam. Tametsi etenim actio moralis in communi naturā & abstractō suo conceptu bonitatem & malitiam non includit, sed indifferenter se ad utramq; habet, prout tamen exercetur in singulis, seu ut est *individua*, & cōsideratur quo ad esse fundamentale, nulla in universum datur *Moralis Actio*, qvæ sit indifferentis, & ad bonitatem, vel malitiam actu non determinata. Nam præter duplīcem illum ordinem, qui datur ad Regulam rectitudinis, non est alius intermedius, & qvicq; agimus, id vel procedit ex fine rectæ rationi consentaneo, & sic est bonū moraliter; vel ex dissentaneo, & sic est malum; aut fine convenienti profus destituitur, & sic etiam est malum, qvia otiosum. Distinguunt tamen hīc *inter actiones*, qvæ procedunt à ratione deliberatā, & qvæ ex solā imaginatione; ac de prioribus saltem assertum verificant. Vide Greg. de Valentia in 1. 2. Tom. disp. 2. punct. 6. Gabr. Vazquez disp. 52. cap. 1. Hornej. lib. 2. Eth. c. 7.

XIX. Qvō expedito, qvid sit Bonitas, qvid itidem malitia moralis, & in quoniam potissimum consistat, dixisse non erit de nihilo. Est igitur Bonitas Moralis, dicente Praeceptore venerando, Excell. Domino D. Vendelero in pract. Philos. lib. 1. Sect. 2. cap. 4. nihil aliud, quām congruentia A. M. cum regulā rectitudinis, se reētā ratione at lege naturæ; & rectè qvidem: Nullatenus enim dubitari potest, qvin omnis A.M. bonitas originem debeat rectæ rationi, à quā unicè & immediatè dependet, cumq; eadem conveniat necesse est: qvod ipsum etiam D. Hilarius lib. 10. de Trinitate innuit, in hæc erumpens verba: *Omnis suscep̄tarum voluntatum pertinac-*

tinacia immoderata est, ubi non voluntas rationi subjicitur. Cæterum
congruentia illa ad regulam rectitudinis, seu rectam rationem,
involvit omnem eam perfectionem, quæ actioni non ab-
solutè ex naturâ actus; sed secundum rectam rationem
competit, ut adeò actus eò majora bonitatis suæ incrementa su-
mat, qvò propius atq; perfectius conformat se rectæ rationi, &
vice versa eò propinquius accedit ad malitiam, qvò longius ab-
est ab ejus dictamine. Qvoniā autē Bonum est ex integrâ caussâ, ma-
lum ex qvôvis defectu, ut rectè dicit Dionys. Areop. de divin. nom. cap.
4. fluit inde, qvòd in omni actu moraliter bono inesse debeat ag-
gregatio atq; concursus eorum omnium, quæ actu moraliter conside-
rato aliquam largiri bonitatem queunt. Hinc reqviritur i. Bonitas,
aut ad minimum indifferentia objecti. 2. bonitas finis, 3. bonitas me-
diorum aliarumq; circumstantiarum. Qvod si enim unum ex his defi-
ciat, totus actus vitium contrahit.

XX. Bonitati contrariè opponitur malitia, quæ est difformitas
quædam ac defectus à Regulâ rectitudinis. Et sic semper, si quiddita-
tivè exprimi debeat, est exponenda; quamvis non ignarus sim,
non deesse, qui eandē integratæ defectum, vel unius, vel eorū omni-
um, quæ actu non absolutè, sed secundum rectam rationem convenire
debebant, caussaliter dici posse autumant, qvorum etiam sententiae
in se & suo modō cognitæ, qvo minus calculus addi possit, non
obsto. Haud ineptè tamen me facturum puto, si formalem mali-
tiæ rationem defectum nominavero, proficiscentem tūm ab omis-
sione illius, qvod agi oportebat; tūm à commissione ejus, qvod agi
haud addecebat: qvandoq; videm indubitatè verum est, utrumq;
moraliter malum esse, & id, qvod fieri debebat, non facere, & id,
qvod non debebat, ultrò facere; qvâ de re prolixius differentem
Hornejum vide l. 2. Civil. Doctr. c. 7.

XXI. Qvæstio hīc mihi sub manu qvasi nascitur, non rara il-
la qvidem, sed nobilis ac Philosophis usitatissima. Cum enim
hactenus, qvantum id qvidem in me positum fuit, de Bonitate &
Malitiâ A.M. convenientibus differuerim, qvari potest, anno-
dentur aliquot actiones misæ, seu tales, quæ simul sint bonæ & malæ?
Ne justò sim prolixior, negativa omnino est defendenda, cùm ac-
curatiores Philosophiæ cultores ad unum omnes affirment, nul-
lam actionem in genere moris posse bonam & malam esse simul;
quia fieri nequit, ut actus aliquis ex hac vel illâ circumstantiâ ma-
lus, in ordine ad beatitudinem per se conduceat homini, adeoq;
non nihil bonitatis involvat. Qvicq; vid enim defectum habet in

actu, id propterea, qvod in ordine ad beatitudinem nōcumentum
infert, prohibitum est. Et supra jam evictum est, qvod non detur
actus aliquis indifferentis, si spectetur in individuo; unde multo
minus contraria bonitatis & malitiæ rationes includere potest.
Nam quoniam illa convenientiam infert, hæc dissonantiam cum
rectâ ratione, sequeretur ex istâ assertione, qvod idem simul cùm
rectâ ratione conveniens & disconveniens esse possit, qvod est cō-
tra primum principium: Idem non potest simul esse & non esse. Et
hoc certum est de actu secundum eandem rationem consideratō;
quamvis non varietur sententia nostra, si consideretur secundum
rationes diversas. Actio enim unius circumstantiæ in actu morali
totum actum variare potest. Nec temporis successio largitur aliquid
contrariæ sententiæ patronis: eadem enim ratio, qvæ antea,
contra illos efficacissimè militat. Qvod attinet actum in genere
naturæ, nec ille simul potest bonus & malus esse moraliter, h. e. co-
dem tempore bonitatem & malitiam morale recipere. Causa n.
ob quam est malitia, obstat, qvò minus possit simul ex aliâ ullâ parte
esse bonus & conducibilis homini in ordine ad beatitudinem:
successivè autem, seu diversis temporibus simul esse bonus & malus
potest, h. e. idem actus, qvoad genus naturæ spectatus; diversis tē-
poribus recipere potest bonitatem & malitiam morale. Ubi ta-
mē loqvor de actu eodē non identitate numericâ, sed potius specificâ.

XXII. Cæterūm hic occupatus sim necesse est, in coarguen-
dis & refutandis Stoicis, hoc opinionis foventibus, ac si actiones
bonæ & malæ omnes sint æquales, nec unquam dari quid possit, unde inæ-
qualitas earum estimetur. Peccare nihil esse aliud, quam transilire
lineas; qvod cum ab aliquo factum sit, eō ipso culpam commis-
sam esse. Neq; ad augendam transeundi culpam facere qvi-
quam, quam longè ab aliquo in delicto sit facta progressio, si se-
mel transgressio facta sit. Qvicquid peccatur, perturbatione or-
dinis atq; transgressionis peccari: semel autem perturbatâ ra-
tione & ordine, nihil posse addi, qvò magis peccari posse videa-
tur, uti ex tertio Cis. paradoxo colligere est; ὅτι ίοτι τὰ διαρρήμα-
τα. Jovianum quoq; hereticum à Stoicorum partibus stetisse, te-
stem omni exceptione majorem habeo D. Augustinum de Hæresib.
c. 82. ita scribentem: *Hic omnia peccata more Stoicorum paria es-
se dixit.* Sed falsa Joviani, imò omnium Stoicorum hypothesis
est, cum contrarium tūm ex sanioribus saniorum Philosophorum
scriptis, tūm ex ipsâ scriptura sacra, exaggerante non raro actio-
nes

nes nonnullas, utpote aliis longè detersores, longè pejores, uberrimè demonstrari possit. Fundamenti locò unicam pono assertionem, & eam ex *Mattb. 5. v. 22.* de sumptam, ubi dicitur, qvòd, *qui fratri suo temerè irascitur, obnoxius sit futurus iudicio; qui verò dixerit, Racha consilii fuerit reus, qui dixerit, fatue, Gebennæ.* Hinc concludo: Si id, ex quo actionum malitia æstimatur, inæquale est, seqvitur, qvòd ipsæ actiones sint inæquales. Præterea, qviā superius pronunciavimus, qvòd bonitas Actus æstimanda veniat ex aggregatione perfectionis omnigenæ, qvæ ipsi secundùm R. rationem convenit, consequens est, qvòd eò dexteror habeatur actus, qvòd minus de perfectione illâ participat. Qvod attinet argumentas Stoicorum, eæ facile suis remittuntur auctoribus, dummodò distingvatur *inter actus bonos & malos, consideratos præcisè, secundùm communissimam bonitatis vel malitiæ rationem,* qvòd in sensu concedenda ipsis æqualitas est, ut in genere dicunt convenientiam vel dissonantiam cum rectitudinis Regulâ; & secundum rationes proprias, juxta quas sunt inæquales, qvateng⁹ habent disparia objecta, inæqualia media, &c. qvæ magis aut minus à rectitudine abeunt.

XXIII. Inæqualitas autē ista æstimatur (1) *ex conditione caussæ, seu voluntatis,* ubi, qvicq; minus invitè magisq; sponte perpetratum est, id vel melius, vel pejus censetur. At verò, qvod majori cum scientiâ & minori ignorantia, minori itidem affectu perpetratur, id magis etiam voluntarium judicatur. Accedit & ipsa voluntatis intrinseca habitudo, qvæ, ut magis intensa, extensa atq; protensa est, eò melius aut pejus factum est, qvod ab illâ proficiscitur. Sic e.g. gravius puniendum homicidium est, qvod animo deliberatō & ex proposito, per insidias, ob nullam offensionem perpetratur, qvàm qvod ex iracundiâ & vindictâ, aut spe magnæ prædæ potiundæ committitur (2) *ex habitudine objecti;* qvod qvò magis vel minus cum rectâ ratione convenit, eò maiorem vel minorem laudem ac vituperium reportat. (3) *ex respectu personæ illius qui fecit, & ejus, erga quem committitur.* Sic probi commatis homo faciliorem in delictis meretur veniam, qvàm qui conclamatæ malitiæ est; sic, qvib; infinitum offendimus Deum, peccata, infinitam quoq; habere malitiam meritò censentur: Sic gravius peccamus in Principem, Magistratum ac Domimum, qvàm in privatum plebejæq; sortis hominem. (4) *ex circum-*
stans.

stantiâ loci. sic furtū in loco sacro perpetratum atrocior est, qvàm
in profanô : Sic, qvi aliquem interficit in domô suâ, gravius pec-
cat, qvàm qvi alibi. (5) *Ex circumstantiâ temporis.* Sic turpius
habetur crimen, qvod die festo committitur, qvàm qvod profa-
no. (6) *ex occasionis consideratione.* Sic minus delictū est, ad qvod
te peccandi occasio invitavit, qvàm cum occasionem ipse fece-
ris. (7) *ex facti quantitate.* Sic delictum aliquoties reiteratum
abominabilius est, qvàm semel commissum. (8) *Ex actus quali-
tate,* tûm *intrinsecâ*, tûm *extrinsecâ*, qvæ agentis animû declarat.
(9) *ex instrumenti estimatione.* Sic gravius est homicidium gla-
diô aliquem interficientis, qvàm baculô vel manu. (10) *ex eventu*
attentione, qvi, si prævisus, aggravat actum, si fortuitus, extenuat.
Vid. Gabr. Vazq. in 1. 2. Thom. disp. 49. Greg. de Val. in 1. 2. Thom.
disp. 6. qv 3. punct. 2.

XXIV. Hactenus de internâ A. M. proprietate, bonitate nem-
pe & malitiâ, disputavimus; qvâcum paria facit honestas & inho-
nestas s. turpitudo. Nam eâdem operâ id deducimus è rectitudi-
nis Regulâ, qvæ præscribit, qvid in actibus hominum moralibus
sit honestum & faciendum, qvid item turpe, execrandum & fugi-
endum : Ubi honestatis vocabulum non usurpamus pro *civili*
decore s. iis, qvæ licita sunt, nec tamen decora; sed pro *honestate*
legis naturalis; sicuti & è contrario turpe ac in honestum non ad-
hibemus pro eô, qvod cum politiâ quâdam indecentiâ conjunctum
est; sed prout immediatè deviationem à rectitudine regulæ moralis
exprimit. *Extrinsecus* a. A. M. concomitari solet *laus* & *vituperium*. Hoc enim habet ab ipsâ bonitate & maliitia, & quatenus
fuit in liberâ operantis potestate.

XXV. Et hæc suat, qvæ de Actione humanâ moraliter con-
sideratâ disseruisse volui; jam animus ad *principia ejusdem* appli-
candus foret: Verùm, cùm & charta spatiū quodantenus invi-
dere videatur, & explicandis iisdem diutiis inhætere mei non
sit instituti, pedem hic figo. Qvocirca plura legendi cupidum
ad fœcunda & jucunda Ethicorum scripta remittens differ-
tationi colophonem addo. Sit itaq; qvod super-
est, actionum mearum AVspIClo& fInI LaVs Data Digna; Deo.

E Gregii Patris soboles clarissima scandit
Nostræ Leucoreæ pulpita trita scholæ.
Egregiè stabit cuivis, valideque retundet
Hostis Leucorei fortia tela sui.
Spectatum veniat genitor certamina nostra,
Menteque concipiat gaudia mille suâ.
Ipse adero præsenis Nato, mittamque volantem
Qui citius Patri cuncta revelet, Eqvum.

Michael VVendelerus, D. & P.P.

Quod tua facta fluant rationi consona rectæ,
Ostendit multâ conditus arte labor.
I bonus, ac studiis insiste; corona parata est,
Qvæ meritò doctas ornet honore comas.

PRÆSES.

Actio moralis quid sit, dum scribis acutè,
Actio qvæ tua sit, FAUTOR AMANDE, doces,
Jngeniique tui claras feliciter Orbi
Commendas dotes; gratulor inde TIBI

M. PETRUS TIMÆUS, Dresdenis.

Tangere qvi gaudes PARNASSI Culmina summa:
Pergas, & tandem præmia clara feres.

M. JOHANNES Pilgrim/ Hamb.

Actio moralis quid sit, nil, more moraris,
Talia morosus more tuopte fugis.
Disce vel exemplò juvenis melioris, ut olim
Et sapere, & mores excoluisse queas.
Ast Tu virtutis custos, rigidusque satelles
Matthiades qvondam culmina summa petes.

Iohannes Georgius Martini, Lauvenburga-

Saxo, Theologie Studiosus.

Quid

Quid è Thēma vel studium vel Amorem mirer? AMICE,
Qvō peregrē versus expetis. Addubito.
Hem! Thēma cum studio miror, Tibi grator idemque
Major Amor tamen est; par hic utriusque siet!

*Amico suo candido affectum testaturus suum
Dresdā mittere voluit.*

MARCUS Dornblūth/ LL. Studiosus.

Nun fängt auffs lieblichste dein Nahm auch an zu glänzen
Und strewet seinen Stral durch unsre Pindus=Gränzen
In dem D·werther Freund/ was nach viel harten sizen/
Nach nie gesparten Fleiß / wie auch nach langen schwören/
Endlich zu hoffen sey / durch deine Schrifft wilt weisen
Wie nemlich deinen Fleiß die Fama werde preisen/
Bey den Nachkommenden ; und daß dir schon steh' offen
Die Pforten zu der Ehr. Glück zu/ du hasts getroffen!

Mit diesem wenigen hat seinen vielgeehrten Herrn
Schwager Tisch und Stuben Gesellen glück-
wünschen wollen und sollen.

JOHANNES Johansen/Bergerdorffensis Saxo.

Ad politissimum, præstantissimumque Dn. Auctorem &
Respondentem Amicum suum per dilectum.

QVid precepta juvant, si deficit actio, morum?
Qvod scandens rursus pulpita, Chare, probas.
Ingenium geminat fructum. Congratulor inde.
Impediet crines laurus, honore frequens.

M. Johannes Christophorus Leutritz Haynensis.

Nun da du durch dein dichten
Zeigst / wie man sich soll richten.
Zur rechten Erbarkeit;
Wird billigen gepriesen
Dein Fleiß / den du erwiesen
In dem gelehrten Streit.

Ich

Ich rühme dein Beginnen/
Habst deinen flugen Sinn/
Erweitere solchen Ruhm;
Fahr fort in deiner Tugend /
So bringt die fromme Jugend
Ein preisbar Alterthum.

Johannes Thomas Reisig Annæ-Mont:

Misn: LL. Stud:

E quā permulti responsa dedere, rogati,
Conscendis cathedram: Texta corona tibi.
Namque tibi docte disquiritur *actio* morum,
Otia qvæ removet segnia. Semper *ages*.
Ominor hinc, quin & precor, ut, torpore remoto,
Quos libet adversos exuperare queas.

JOHANNES Kleinpaul Ossatiensis Misnicus.

M Ars aliis gratus; multos furiosa libido
Vexat; & hos Bacchus raptus ab igne trahit.
Nocte dieque aliis arrident fulva metalla,
Auri quos vexat perpetè sacra fames.
Tu sed amice, secus; pietatis & artis amator
Es, tibi Musarum turba novena placet.
Ars pro Marte tibi grata est, pro virginine virtus,
Proque auro laurum carpereritè cupis.
Ergo concendas Sophiæ cum laude cathedram,
Proque labore feras præmia digna prcor.

PETRUS JACOBI, HAMB.

S Er dn Kunst und Ehre liebest/
Und nicht das was zeitlich ist/
Und weil du die Tugend übst
Von der Pallas wirst gefüsst/

Der

Der du frägst /
Stetes hägst /
Trewe in den Busen /
Steigest am /
Jez als ein Mann /
Den Sitz der Musen.

Liebster nun zu dem Beginnen
Thu ich diesen Wunsch hinzu:

Gott regiere deine Sinnen
Den so wirst / Herr Bruder / du
Für den Fleiß
Bald den Preis
Nach Gebühr erlangen /
Und zu Lohn
Die Tugend Krohn
Gar bald empfangen.

ARNOLDUS BERNINCK, aus Hamb.

Cultus ager veluti flavas protrudit aristas:
Sic quoque doctrinæ mens tua semen alit.
Gratulor ex animo; pergas incumbere libris,
Et poteris doctis jure placere viris.

JOHANN GEORG GUTZMER,
Rostoch: Megapol.

Pulpita dum Sophies iterum Tuscanere gaudes,
Profers doctrinæ symbola certa Tuæ.
Gratulor ergo Tibi, DEUS optima cœpta secundet,
Pectoris ex imo, Fautor amice, precor:
Per, egut cœpisti; Te digna brabea manebunt
Semper, & hinc surget laus tibi certa, decus.

Albertus Fridericus à Syborg,
Magdeburgensis.

25(0)55

Coll. diss. A: 97, nr. 40